

5. Кияновська Л. Перемишська школа як культурологічний феномен / Любов Кияновська // Перемишль. Перемишська земля протягом віків / [за ред. С. Заброварного]. – Перемишль – Львів, 2003. – Вип. 3. – С. 173.
6. Копко М. Кантата «Гамалія». – ЦДІА. – Фонд № 514, опис №1 справа 172, арк.48–56.
7. Копко М. Хор «Думка». – ЦДІА. – Фонд № 514, опис №1 справа 172, арк. 65–68.
8. Копко М. Хор «Де срібнолентний Сян пливе». – Львів : Бібліотека музичної академії імені М. В. Лисенка.
9. Копко М. Хор «До Русі». – ЦДІА. – Фонд №154, опис №1 справа 172, арк. 69–72.
10. Медведик П. Діячі української музичної культури. Матеріали до біо-бібліографічного словника / Петро Медведик // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1993. – Т. ССХХVI: Праці музикознавчої комісії. – С. 370–455.
11. Михальчишин Я. З музикою крізь життя / Ярослав Михальчишин // [упор. Л. В. Мелех-Яросевич]. – Львів : Каменяр, 1992. – 231 с.
12. Новинки // Діло. – 1892. – 2 лютого. – №. 46. – С. 3.
13. Новинки // Діло.–1892. – 12 березня. – № 52. – С. 3.
14. Новинки // Діло.–1892. – 19 березня. – № 65. – С. 3.
15. Новинки // Діло – 1892. – 2 квітня. – № 76. – С. 3.
16. Новинки // Діло.–1893. – 6 липня. – № 147. – С. 3.
17. Ханик Л. Історія хорового товариства «Боян» / Лідія Ханик. – Львів : 1999. – 122 с.
18. Черепанин М. Музична культура Галичини (Друга половина XIX перша половина XX століття): Монографія / Мирон Черепанин. – Київ : Вежа, 1997. – 324 с.

УДК 780.6 / 7.02

І. Г. БРУХАЛЬ

### **АНСАМБЛЬ ЦИМБАЛІСТІВ ЯК ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ВИКОНАВСТВА**

*У статті розглянуто зародження і функціонування традиційного ансамблевого цимбального виконавства на Україні. На прикладі ансамблю цимбалістів села Завалів Тернопільської області, який був одним з перших ансамблів такого типу на Україні, досліджено репертуар, прийоми гри, методи навчання, типи інструмента. Проаналізовано причини виникнення та типи однорідних ансамблів цимбалістів як особливого феномена традиційної музичної культури українців.*

**Ключові слова:** ансамбль цимбалістів, цимбали, пальчатки.

И. Г. БРУХАЛЬ

### **АНСАМБЛЬ ЦИМБАЛИСТОВ КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЬ УКРАИНСКОГО НАРОДНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА**

*В статье рассматривается зарождение и функционирование традиционного ансамблевого цимбального исполнительства на Украине. На примере ансамбля цимбаллистов села Завалов Тернопольской области, который был одним из первых ансамблей такого типа на Украине, исследуется репертуар, приемы игры, методы учебы, типы инструмента. Проанализировано причины возникновения и типы однородных ансамблей цимбаллистов как особого феномена традиционной музыкальной культуры украинцев.*

**Ключевые слова:** ансамбль цимбаллистов, цымбалы, пальчатки.

**CIMBALOM ENSEMBLE AS A REPRESENTATIVE  
OF UKRAINIAN FOLK PERFORMANCE**

*The article clarifies the history of origin and development of the ensemble cymbal execution in context of Ukrainian traditional instrumental culture. There we can see the analysis of the evolution of Ukrainian cymbal execution in the context of world music culture. In particular, there are the prevalence of the musical instruments (which is similar to the harp), such as cymbals in China, Southern-Eastern and Central Asia and the Middle East. There is a review of the stages of the development of Ukrainian cymbal execution from the XVI century, when the cymbals are mentioned in oral creativity of the Eastern Slavic nations, which now firmly belong to Ukrainian folk set of instruments. The author divides on the stages of development of Ukrainian cymbal execution of the XX century: the conception of the concert and stage style of the cymbal execution with «Schunda's» method, reconstruction of an authentic instrument, which allowed to expand significantly the technical and artistic expressional possibilities of cymbals. It is concluded that a gradual entry into the practice of professional music art and amateur theatrical creation, and consolidation of new construction cymbals accompanied by the formation of public interest in the cymbal executed art on the side of listeners and composers of the country. The research of the development and operating cymbal ensemble execution is actual in Ukraine in the context of the above saying ones.*

*Scientific works of E. Hornbostel, C. Sachs, J. Schunda, M. Lysenko, H. Khotkevych, A. Humeniuk, M. Khai, T. Baran, O. Nezovybatko, L. Cherkaskiy are the source knowledge base. However, in the above-mentioned works there is not completely clarified folk ensemble execution on cymbals.*

*This article highlights the foundation of the ensemble of the cymbalists in Ukraine at the first in the native musicology, particularly in the example of the folk ensemble of cymbalists of Zavaliv village (Pidhaitsi district, Ternopil region), which was one of the first bands of cymbalists in Ukraine. Scientific works of L. Nosov, V. Chystukha, S. Bartish and the archival documents about folk ensemble of cymbalists are the sources of the research of the work of this ensemble.*

*The aim of this article is research, description and delineation of the condition of the maintaining cymbal ensemble execution as a traditional instrumental Ukrainian culture in the historical and modern aspects.*

*It is noted that the construction of traditional cymbals had a conservative effect on its order and sound set and helped to preserve the tradition and did not allow it to «merge» with the secondary, club-amateur work. We can see the causes of appearing and types (duo, trio, quartet, ensemble and orchestra) of homogeneous ensembles of cymbalists.*

*As an example of the folk ensemble of cymbalists from Zavaliv (Ternopil region) there is the research of traditional ensemble execution of Ukraine. Particularly, we can see the figure of the head (I. Yurkevych) and members of the ensemble, the number and types of instruments (small cymbals, viola), teaching methods, repertoire. Also there is the describing of the modern ensemble staff, orders and sound sets of the different kinds of cymbals, playing techniques (pincers, glissando, playing of «paltsiatky»), the most used tonality, choice of repertoire, authenticity of concert costumes. Also there is the reason of using of the term «paltsiata» in modern ethnomusicology – wooden sticks, which are used to play on cymbals. Also you can see other ethnoregional names of «paltsiata», including the name «baltsiata», which is used by Zavaliv musicians. There is the description the ways of techniques of string muting. There is an emphasis on that fact that Zavaliv folk cymbal ensemble is the only representative of traditional manner of execution and repertoire in Ternopil.*

*It is mentioned that the traditional musical instrumental culture of Ukrainians is the bearer of spiritual and material culture of the Ukrainian nation and have kept to our days its applied, customary and style forming function, which grew in academic and professional performance. The position, which is occupied by the Ukrainian academic performing school among cymbals school of other nations, and that impact, which issues on the evolution of the world cymbal art, allow to consider*

*Ukrainian cymbals and ensemble executing as one of the phenomena of world music culture of the XX century.*

**Key words:** *ensemble cimbalom, dulcimer, paltsiatky.*

Цимбали – це номінація, що охоплює в культурологічному плані досить широку мережу цитроподібних музичних інструментів. Аналоги цимбалів поширені у Китаї, Південно-Східній і Середній Азії, на Близькому Сході. На думку вчених, різновиди цього музичного інструмента існують майже три тисячі років. Чи не вперше вони згадуються у Біблії. З XVI ст. цимбали згадуються в усній творчості східнослов'янських народів та міцно входять до українського народного інструментарію. В XX ст. в Україні зароджується концертно-сценічне виконання на цимбалах. Власне традиційні «українські цимбали» в сучасному концертному житті та шкільництві витіснені більш удосконаленими концертними цимбалами системи «Шунда». Останні якраз увібрали найсуттєвіші риси цього інструмента, що побутує тепер на всій території України. Новий етап у розвитку цимбалів почався з реконструкції автентичного інструмента, який дозволив значно розширити їхні технічно-виразові художні можливості. Поступове входження в практику професійного музичного мистецтва і самодіяльної сценічної творчості і закріплення цимбалів нової конструкції супроводжувались формуванням суспільного інтересу до цимбального виконавського мистецтва зі сторони слухачів та композиторів країни. В контексті вищесказаного актуальним є дослідження розвитку та функціонування цимбального ансамблевого виконавства в Україні.

Фахові дослідження цимбалів як музичного інструмента беруть початки із праці Е. Горнбостеля, К. Закса «Systematik der Musikinstrumente» [4]. Перша книга школи гри на цимбалах належить автору перших концертних цимбалів, угорському музичному майстру Й. Шунді («A cimbalom története») [13]. Українські цимбали стали предметом досліджень етномузикологів та музикознавців, серед яких слід виділити М. Лисенка [6], Г. Хоткевича [10], А. Гуменюка [5], М. Хая [9], Т. Барана [1; 2], О. Незовибатька [7], Л. Черкаського [12]. Проте у вищенаведених працях майже не висвітлюється народне ансамблеве виконавство на цимбалах.

Один із перших ансамблів цимбалістів в Україні заснував Василь Зуляк в селі Завалів Тернопільської області. При дослідженні роботи цього ансамблю джерелами послужили праці Л. Носова [8], В. Чистуха, С. Бартіш [11] та архівні документи народного ансамблю цимбалістів.

Метою статті є дослідження, опис і окреслення стану збереження цимбально-ансамблевого виконавства як традиційної інструментальної культури українців в історичному та сучасному аспектах.

Музичні інструменти – не просто засіб творення та передачі в художній формі емоцій, думок. Це не лише знаряддя в руках людини, більше того – витвір декоративно-прикладного мистецтва. Музичні інструменти – це пам'ятка епохи і національної традиції. Вони були і залишаються постійним супутником українців у борні, мирній праці та побуті. Саме завдяки музичному інструментарію людина здатна передати ті почуття, які не в змозі сказати словами та висвітлити той дух культури, який панує у всьому навколишньому середовищі.

Розвитковий характер накопичення культурних цінностей у XIX–XX ст. призводить до розширеного трактування виразових можливостей цимбалів в Україні. Поруч зі стабільними рисами структурно-сформованих ознак, що, безсумнівно, виявляють паралелі між окремими різновидами українських цимбалів та їх прототипами у різноетнічних культурах, спостерігаємо вузькорегіональні феномени, що є проявами рудементарного міфологічного мислення. Національна своєрідність виявляється у зразках інструмента, які властиві лише певному регіонові України.

Стала конструкція традиційних цимбалів консервуюче впливала на їхній стрій і звукоряд, сприяла збереженню традиції та не дозволила їй «злитися» із вторинною, клубно-самодіяльною. На відміну від скрипки і бубна, що мобільніше відреагували на нищівні процеси пристосування до новітніх дешевих стилізацій і модифікацій складу, цимбали несли в собі порівняно архаїчніший тип компонентів ритмо-мелодичної, темброво-кольористичної й темпово-агогічної ансамблевої гри.

З огляду виникнення та розвитку ансамблів трієюї музики, капел бандуристів та оркестрів народних інструментів, у склад яких входило по декілька цимбалів, такі форми музикування стимулювали появу однорідних ансамблів цимбалістів.

Відомо, що ще на початку ХХ ст. цимбалісти в західних областях України зрідка об'єднувалися в невеличкі ансамблі. Серед них можна згадати ансамбль цимбалістів с. Шипенці Кіцманського району Чернівецької області, трію цимбалістів м. Косова на Івано-Франківщині та інші. Однорідні ансамблі цимбалістів зрідка траплялись і на Наддніпрянській Україні ще до Другої світової війни, як, наприклад, ансамбль с. Вишеньки Бориспільського району Київської області. Учасник цього ансамблю І. Золотаренко багато років пропрацював у Державному українському народному хорі під керівництвом Г. Верьовки. Слід також відзначити дует цимбалістів Полтавської промислової артілі взуттєвиків [5, с. 194]. Проте вони були лише несміливими спробами створення нових оригінальних колективів.

Вперше в Україні великий за складом ансамбль цимбалістів був створений у 1949 році на Тернопільщині В. О. Зуляком. Один із випускників Київської консерваторії, заслужений працівник культури України Микола Щербань, працюючи педагогом музичного училища м. Чернівців, створив оркестр цимбалістів у Кіцманському районі на Буковині, який налічував понад двадцять музикантів. Колектив брав участь у всеукраїнських конкурсах-оглядах. За творчі досягнення цей оркестр одержав почесне звання Народного оркестру цимбалістів.

Активного розвитку цимбального ансамблевого виконавства набула і мала форма ансамблів. З плином часу та з поширенням цимбалів у професійному виконавстві у Львівській музичній академії ім. М. В. Лисенка стараннями педагога Т. М. Барана у 2001 році був створений квартет цимбалістів, який неодноразово презентував ансамблеве цимбальне виконавство за кордоном. Підтвердженням рівня цього мистецького колективу був виступ на міжнародній конференції у 2003 році в Національній музичній академії ім. П. І. Чайковського.

Традиційне ансамблеве цимбальне виконавство України в наш час яскраво представлене народним ансамблем цимбалістів с. Завалова та розглядається як особливий феномен традиційної духовної культури українців.

Завалів – це одне з найстаріших сіл Галичини у Підгаєцькому районі Тернопільської області. Неповторна мальовнича природа, інтенсивний розвиток села в середині століття, видатні постаті краю та великий ентузіазм Батика Йосипа Михайловича (на той час директора Завалівського будинку культури) призвели до створення у 1972 році аматорського ансамблю цимбалістів. Усі учасники були і є аматорами-початківцями, вихідцями із села, яких навчав гри перший керівник ансамблю Іван Миколайович Юркевич. Він закінчив Тербовлянське культурно-освітнє училище як виконавець на духових інструментах, проте добре знав «Школу гри на цимбалах» О. Незовибатька, тому що додатковим інструментом у нього були цимбали.

У складі ансамблю використовували десять інструментів – цимбалів: сім із них – українські малі хроматичні (чотири прими і три альти) виробництва Чернігівської музичної фабрики та три великі концертні, які були виготовлені на Кишинівській музичній фабриці і привезені з Молдови. Згодом, заради тембрового різноманіття, в ансамбль були введені три сопілки та контробас.

У 1983 році І. Юркевич у зв'язку із сімейними обставинами залишає колектив. Ансамбль очолює Ярослав Володимирович Фуч, який у той час музикував там на сопілці. Від того періоду і дотепер він є художнім керівником народного аматорського ансамблю цимбалістів. За час керівництва Я. Фуча колектив здобув найбільшого розквіту та визнання.

Ярослав Фуч народився 1960 року в рідному селі Завалів. Закінчив Тербовлянське культурно-освітнє училище та Київський державний інститут культури імені О. Є. Корнійчука по класу акордеона. Оскільки здобути професійні навички музиканта-цимбаліста у нього не було можливості, то він власними зусиллями почав опановувати гру на цимбалах. Зі слів п. Ярослава дізнаємося: «Беручи акордеон в руки, підбирав кожну нотку на цимбалах «на слух». Було важко, тому що українські та концертні цимбали мають різний стрій. Займався по шість годин на день, адже, щоб навчати когось, потрібно було добре володіти інструментом самому». Наполеглива праця керівника та великий інтузіазм учасників допоміг вибороти нагороди на різних конкурсах та фестивалях.

Велика любов до цимбального ансамблевого виконавства провадить колектив повз часові простори до нових творчих здобутків. За роки незалежності України ансамбль почав створювати нові композиції. Його репертуар з пістетом сприймали не тільки односельчани. Своєю програмою та різноманітністю творів колектив задовільняє інтереси всіх верств населення району та області.

Постійно в ансамблі грали і грають мешканці села, які взагалі не пов'язані з професійним музикуванням. Вчителька, продавець, механізатор – усіх об'єднує одне – любов до мистецтва, бажання музикувати, творити прекрасне, співати українські народні пісні. Твердженням цього є й те, що одна учасниця ансамблю доїжджає на репетиції та концерти спеціально аж зі Львова. Основу колективу складають люди, які грають в ньому практично від моменту його заснування.

Сьогодні ансамбль налічує 12 учасників різного віку. Як і для гуцулів характерною є родинність у творенні музики, де в багатьох випадках батьки-скрипалі, не маючи синів, залучають до музикування доньок, ми констатуємо ансамблеву сімейність. В колективі, який очолює п. Ярослав, грає його дружина – пані Марія Володимирівна (завуч середньої школи села Завалів). Більше того, оркестранткою є і дочка Олена, яка через батьківську любов до інструмента закінчила Національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка по класу цимбалів.

З кожним особисто працює керівник колективу Я. Фуч. Оскільки учасники практично не володіють нотною грамотою, то цей процес важкий і зобов'язує до плідної, копіткої праці. Ніхто по нотах не грає. Тому під час репетицій оркестранти вивчають все напам'ять. Як же компонується їхній репертуар та розпис на відповідні партії та голоси? За словами наставника ансамблю, «музика твориться в процесі роботи. Кожну партію підбирається за можливостями учасників. Хтось грає мелодію, одні акомпанемент, інші – басову функцію».

Цимбали широко використовуються не тільки для виконання сольних інструментальних творів, а й для акомпанементу народних пісень і танців. Цікавим є те, що учасники Завалівського ансамблю цимбалістів широко застосовують спів у своєму музикуванні. Виконують переважно українські народні пісні, для виконання яких з порівняно невеликим діапазоном чи мелодекламаціями, не потрібно мати великі вокальні дані. Застосування співу у цимбальній ансамблевій грі як метод виконання не притаманний для Західного регіону України, оскільки тут цимбали частіше використовувалися в складі тріоїстої музики. На Сході активно застосовували таку манеру гри у Державній зразковій капелі бандуристів – талановитий цимбаліст співак і бандурист Іван Антоновський, а також власний спів побутових та історичних пісень супроводжував народний цимбаліст із м. Мерефи Харківської області Іван Гашенко.

Інколи цимбалісти, щоб досягнути контрастного акомпанементу, вживають різні прийоми звукотворення під час співу. Гра щипком (*pizz.*) створює образ прозорості та імітування ще одного українського народного інструмента *бандури*, а глісандо – ефект феєрії народної вдумливості. В перегрі між куплетами застосовують гру пальцятками. А різноманітне їх обмотування по-різному забарвлюють музичну палітру цимбального звучання. Всі ці чинники створюють для слухача різноманітнокрасивий тембр.

Найбільш вживаними тональностями є *C-dur, c-moll, D-dur, d-moll, G-dur, g-moll, A-dur, a-moll*, які використовують учасники ансамблю у зв'язку із зручністю акомпанементу для співу. Саме ця звуковисотність є найбільш притаманною їхнім голосам. Щодо строю інструментів, то на малих цимбалах – примах він хроматичний, звукоряд від *фа* малої до *ре* третьої октави. Цимбали альт, які мають красивий оксамитовий звук та приємний тембр, Іван Юркевич (перший керівник) переробив під стрій концертних цимбалів системи «Шунда», такого ж строю є і цимбали виробництва Молдови. Їхній діапазон – від *до* великої до *фа дієз* третьої октави.

Вдаряють по струнах дерев'яними пальцятками, етнорегіональна назва яких – *бальцятти*. Як стверджує керівник ансамблю, ця назва вкорінилась від старих сільських весільних музикантів, які грали на цимбалах. Без сумніву, за словами Петра Гатлана, найстарішого учасника колективу, іншої назви засобу творення звука на інструменті в їхній місцевості не було.

Отже, назва *бальцяти*, яку використовують у спілкуванні завалівські музиканти, ще більше утворює в українській музичній терміносистемі номінацію – *пальцятки*. Саме термін *пальцятки*, на думку народного артиста України, професора Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка, вченого-музикознавця та блискучого цимбаліста-віртуоза Тараса Михайловича Барана, пов'язаний з історико-етнографічними регіонами України, де цимбали набули найбільшого розповсюдження, а також відображає суть основних прийомів пальцевої техніки гри на цимбалах. Саме цей останній термін, на думку Т. Барана, і був впроваджений в українську музичну термінологію та найбільш відповідає характеристиці знаряддя, яким цимбаліст грає на цимбалах. Також нам відомі й інші фольклорні найменування пальчаток – коники, паточки, пацалки, деревця, стрибунці, товкачі, кисточки, гачки та інші.

У зв'язку з наслідуванням традиційної цимбальної гри глушникові механізми на українських цимбалах були вилучені з користування ще на початку існування колективу. Основними типами музикування є такі:

– під час гри струни на цимбалах інколи не приглушуються. Сильніший звук накладається безпосередньо після удару на більш слабкий наступний, який ще не встиг затихнути, а слабкий, у свою чергу, накладається на ще слабший. Утворюється одночасне звучання всіх струн цимбалів, особливо обертонів нижнього регістру, що й надає інструменту специфічного тембру;

– в деяких випадках застосовуються прийоми техніки глушіння струн пальцями рук (здебільшого в повільних темпах). Права рука глушить приведену нею ж в коливання струну в момент удару лівою – і навпаки; одна з рук глушить струну не тільки після свого удару, а й після удару другою рукою; одна з рук здійснює по два, три і більше безперервні удари по струнах, інша рука своїми пальцями глушить коливання цих струн.

До репертуару ансамблю входять численні обробки українських народних пісень, переклади творів, обробки відомих композиторів. Всі інструментування творів здійснює керівник ансамблю.

Неабияке значення у творчій спадщині Завалівського ансамблю цимбалістів відіграють їхні концертно-сценічні костюми, яких налічується понад двадцять. Вони виконані народними майстрами. Цінність їх полягає у неповторності візерунків та у відображенні стилю с. Завалів. Саме починаючи від головних уборів аж до сап'янових чобіт, закладені певні символи українських традицій. Всюди присутня архаїчність та вишуканість традицій Подільського краю.

Склад музики з цимбалами у всіх регіонах України був запорукою традиційного музикування, носієм традиційної манери виконання й репертуару, а самі цимбали – найхарактернішим чинником вияву цієї традиційності, «каталізатором» чистоти стилю в боротьбі з іншоетнічними, «академічними» й фонографічно-технічними впливами.

Завалівський народний ансамбль цимбалістів як єдиний сьогоденний представник на Тернопільщині додає не просто радість, але й надію. Ця не надто поширена царина музикування надає впевненості у збереженні традицій. Територіальна розлогість села Завалів дає підстави вірити, що українські традиції цимбального ансамблевого виконавства і далі будуть хвалити Господа, як гласить 150 Псалом, «... на дзвінких цимбалах, Хваліте Його на гучних цимбалах. Хай хвалить Господа все, що живе!» [3, с. 779].

Протягом ХХ ст. цимбальне мистецтво України дістало потужний імпульс до поступового руху і стрімко розвивається на фоні загального розквіту музичної культури. Наявність різноманітних видів і форм музичного виконавства на цимбалах, таких, як професійне та самодіяльне (аматорське), сольне, ансамблеве та оркестрове, успішні виступи окремих солістів та колективів на міжнародних конкурсах та фестивалях, створення педагогічного та концертного репертуарів, різнопланова композиторська творчість у царині музики для цимбалів – все це є безперечним свідченням досягнень української музичної культури. Традиційна музично-інструментальна культура українців, будучи носієм духовної та матеріальної культури українського етносу та всупереч природній тенденції до значно інтенсивнішого порівняно з іншими типами духовної культури нівелювання і згасання традиційних рис, все ж зберегла до наших днів свою прикладну, звичаєву і загалом стилеутворюючу функцію, яка переросла у

академічне, професійне виконавство. Позицію, яку займає українська академічна виконавська школа серед цимбальних шкіл інших народів, і той вплив, який вона має на розвиток світового цимбального мистецтва, дозволяють розглядати українські цимбали та ансамблеве виконавство на них як один з феноменів світової музичної культури ХХ ст. Мистецтво гри на цимбалах спроможне не лише консервувати архаїчні духовні цінності, а й активно стимулювати художньо-естетичний поступ національної культури.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Т. Світ цимбалів / Т. Баран. – Львів : Світ, 1999. – 88 с.
2. Баран Т. Цимбали та музичний професіоналізм: Підручник / Т. Баран. – Львів : Афіша, 2008. – 224 с.
3. Біблія, або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена. – М. : Изд-во Московского патриархата, 1988. – 779 с.
4. Горнбостель Э. Систематика музыкальных инструментов / Э. Горнбостель, К. Закс // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка / [ред. Мацневский. – М. : Советский композитор 1987. – Ч. 1. – С. 229–261.
5. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти / А. Гуменюк. – К. : Наук. думка, 1967. – 243 с.
6. Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні / М. Лисенко. – К. : Мистецтво, 1955. – 62 с.
7. Незовибатько О. Українські цимбали / О. Незовибатько. – К. : Муз.Україна, 1976. – 56 с.
8. Носов Л. Василь Зуляк / Л. Носов. – М. : Сов. композитор, 1960. – 24 с.
9. Хай М. Музично-інструментальна культура українців / М. Хай. – Київ–Дрогобич : Коло, 2007. – 544 с.
10. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу / Г. Хоткевич. – Харків : Савчук О. О., 2012. – 512 с.
11. Чистух В. Я. Село Завалів в історичних подіях та біографіях знаних людей / В. Я. Чистух, С. В. Бартіш. – Тернопіль : Астон, 2008. – 108 с.
12. Черкаський Л. Музичні інструменти українського народу / Л. Черкаський. – К. : Техніка, 2003. – 264 с.
13. Schunda V.-J. A czimbalom története / V.-J. Schunda. – Budapest, 1907. – 91 ol.

УДК 94 (477)

І. П. ГРИНЧУК  
В. Ю. ГОЙСАК

### ДУХОВЕ ВИКОНАВСТВО ТЕРНОПІЛЬЩИНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

*У статті розглянуті передумови становлення виконавства на духових інструментах на Тернопільщині впродовж першої половини ХХ століття. Зосереджено увагу на аналізі культурно-мистецького напрямку діяльності національних культурно-просвітницьких товариств*  
**Ключові слова:** музична культура України, виконавство на духових інструментах, культурно-просвітницькі товариства.